

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA FILOZOFIE

Bakalářská práce:

**POPPEROVA REFLEXE HISTORIE V KONTRASTU SE SCIENTISMEM ALEXE
ROSENBERGA**

Autor: Jakub Doleček

Vedoucí práce: Mgr. Petra Chudárková

Olomouc

2023

Klíčová slova

Alex Rosenberg, historicismus, historie, humanitní disciplíny, Karl Popper, lidová psychologie, narativní historie, scientismus, teorie mysli

Keywords

Alex Rosenberg, folk psychology, historicism, history, humanities, Karl Popper, narrative history, scientism, theory of mind

Anotace

Práce se zabývá přístupem Karla Raimunda Poppera k historii. Celý tento jeho pohled je porovnáván s přístupem Alexe Rosenberga, který kritizuje narativní historii a stejně jako Popper se vymezuje vůči předvídání budoucích jevů na základě historie. Práce začíná stručným představením Popperových filozofických pozic, poté se zabývá jeho celkovým pohledem na historii. Následuje zastavení u historicismu, jakožto u směru, který nesprávně nakládá s historií a je zdrojem pro ideologie. Pokračuje nastíněním Rosenbergovy pozice. Nejdříve se pokouším vysvětlit scientismus, ze kterého Rosenberg vychází. Scientismus je nekompromisní pohled na přístup nabývání poznání, který vede k odmítnutí teorie mysli, jakožto špatného nástroje pro historická vysvětlení. Teorie mysli tedy tvoří další část nutnou k pochopení kritiky narativní historie, která představuje poslední segment před samotným srovnáním. V hlavní části této práce jsou představeny společné rysy v konceptech obou myslitelů, ale také pasáže, v nichž se oba zásadně rozcházejí. V závěru je kromě shrnutí krátké zamyšlení nad následky radikální Rosenbergovy pozice.

Abstract

The thesis deals with Karl Raimund Popper's perspective on history, with a focus on a comparison with that of Alex Rosenberg. Rosenberg criticizes narrative history and, like Popper, rejects the use of history for predicting future phenomena. The thesis begins with a brief introduction to Popper's philosophical positions, then discusses his overall perspective on history. Subsequently, it addresses historicism, emphasizing its mishandling of history and its exploitation for ideological purposes. The thesis then proceeds to outline Rosenberg's position. Initially, an explanation of scientism, which serves as the foundation of Rosenberg's ideas, is provided. Scientism represents an uncompromising perspective on the approach to the acquisition of knowledge that leads to the rejection of theory of mind as an inadequate tool for historical explanations. Consequently, an understanding of the theory of mind becomes crucial to comprehending the critique of narrative history, which is discussed prior to the actual comparison between Popper and Rosenberg. The main part of this thesis presents commonalities in the concepts of both thinkers, as well as notable differences between them. In addition to a summary, the conclusion includes a brief reflection on the implications of Rosenberg's radical position.

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškeré použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 29. 6. 2023

Předně bych rád poděkoval své vedoucí práce Mgr. Petře Chudárkové za pomoc s výběrem tématu, rady, připomínky, ale také za povzbuzení v práci. Dále mé díky míří ke všem, kvůli kterým je mé studium možné nebo ho dělají příjemným.

Obsah

ÚVOD	8
1. KARL RAIMUND POPPER	10
1.1. HISTORIE	11
1.2. HISTORICISMUS.....	15
2. ALEX ROSENBERG	19
2.1. SCIENTISMUS.....	19
2.2. TEORIE MYSLI.....	20
2.3. HISTORIE	26
3. POROVNÁNÍ.....	29
ZÁVĚR.....	33
BIBLIOGRAFIE	35

„Ani nejpozornější sledování jedné vyvíjející se housenky nám nepomůže předpovědět její přeměnu v motýla.“

– Karl R. Popper, *Bída historicismu*

Známý francouzský historik Jacques Le Goff poznamenává ve své knize *The Birth of Europe*: „Mnoho let zpátky jsem prohlásil, že dle mého názoru je meruňka jediným přínosem, kterou přinesly křížové výpravy Západu. Stále si myslím, že je to pravda.“¹ V následující práci se budu zabývat otázkou, zda nám historie nese nějaké ovoce, či je tvořena pouze zábavnými příběhy, ze kterých si nemáme co odnést.

Otázky, jestli se dějiny opakují, budou opakovat či se už dřívější události nikdy nestanou, jsou atraktivní. Rovněž historické analogie jsou velice oblíbeným nástrojem ve veřejném prostoru. Mohou být korektní? Může nám studium historie něco přinést, jsme schopni se z historie poučit?

Tyto otázky budou implicitně přítomny napříč prací v myšlenkách dvou filozofů, které se pokusím představit. V práci budu pojednávat o Karlu Raimundu Popperovi a jeho mladším souputníkovi Alexi Rosenbergovi. Budu se zabývat Popperovou celkovou představou historie jako vědy, jaké jsou její přínosy, o co má usilovat a zda je možné se z ní učit. Shrnu jeho kritiku historicismu, která útočí na vykreslování budoucnosti na základě určitého směřování historie, čehož hojně využívají ideologie. Alex Rosenberg přišel s programem scientismu, proto zkraje vysvětlím tento koncept, který je velice důležitý, neboť se přelívá do přístupu k historii, a nejen k ní. Nakonec oba pohledy těchto vědecky založených filozofů porovnam. Nebude překvapením, že Rosenbergova koncepce bude radikálnější, avšak u obou zajímají konkrétní aspekty a dopady pro historii jako obor.

Text je jednoduše rozřazen do tří kapitol. První se zabývá Popperem a jeho obecným přístupem k historii, následovat bude seznámení s historicismem, jakožto velkým tématem tohoto rakouského filozofa. Druhá kapitola je věnovaná Rosenbergovi, pojednává nejdříve o výše zmíněném scientismu. Klíčové bude zastavení u teorie mysli jakožto podstaty narativní historie, kterou Rosenberg odmítá. S tímto základem představím Rosenbergův obecný přístup k historii. Po těchto částech, v nichž je dán prostor oběma myslitelům separátně, bude následovat třetí a nejdůležitější kapitola s konfrontací Popperových a Rosenbergových názorů. V závěru se pokusím vše shrnout a zhodnotit.

¹ Jacques Le Goff, *The Birth of Europe* (Malden, MA: Blackwell, 2005), 97.

Budu zkoumat, v čem jsou koncepce odlišné, a zda jsou slučitelné. Úkolem práce není dostat oba přístupy pod drobnohled, ale jak už bylo řečeno porovnat je. Budu sledovat výše zmíněné cíle. V závěru všechny své postřehy shrnu. Zamyslím se nad Rosenbergovým přístupem, jenž na rozdíl od Popperova s sebou nese i změnu v možnosti vysvětlování historických událostí.

1. Karl Raimund Popper

Rakouský filozof Karl Raimund Popper (1902–1994), podle některých jeden z nejvlivnějších filozofů 20. století, se zabýval především filozofií vědy a politickou filozofií.² Cílem této kapitoly je popsat na základě stěžejních Popperových textů jeho pohled na historii jako vědu, co nám může nabídnout, a zda v ní shledává nějaký smysl. Nejdříve velice krátce představím Popperovy filozofické pozice. V první podkapitole se zaměřím na samotný přístup Poppera k historii obecně. Následně v druhé podkapitole objasním Popperovo vymezení se vůči historicismu. Historicismu pak věnuji samostatnou podkapitolu, neboť jej považuji za velice důležitý v Popperově přemýšlení nad dějinami. Popper se obecně vyjadřuje k historické vědě většinou ve spojitosti právě s historicismem. Pokud začneme hned z kraje smyslem dějin, zaznívá od Poppera jasné ne, „dějiny nemají žádný smysl“.³ Na konci druhé podkapitoly však popíšu, jak podle Poppera můžeme dějinám smysl dát.

Popper zastával kritický racionalismus. Jedná se o přesvědčení, že lidé jsou omylné bytosti, avšak jsou vybavené předpoklady pro nacházení poznatků a spojitostí, které se neopírají čistě o ně jako o subjekty. Vzešlá přesvědčení jsou pak otevřená revizi a testování.⁴ Teorie jsou provizorní a nemůžeme si být jejich pravdivostí jisti.⁵ Jako prvořadou nutnost ve filozofii považoval Popper položení hranice mezi vědou a pseudovědou.⁶ Napsal rozsáhlou a zásadní práci *Logika vědeckého bádání*, kde nastiňuje svůj přístup k nabývání a kultivaci vědění. Podle Hacohena se jedná o „pravděpodobně nejdůležitější práci ve filozofii vědy 20. století“.⁷ Popperova vědecká metoda je založena na vytváření a testování teorií.⁸ Říká se jí hypoteticko-deduktivní metoda a reaguje na problém indukce, který již rozpracoval Hume.⁹ Ve zkratce se jedná o problém vyvozování z konkrétních příkladů obecné závěry. Nemáme však k dispozici všechna individua, kterých se závěr (např. určitá vlastnost) týká, proto jsou

² Malachi Haim Hacohen, *Karl Popper, the Formative Years, 1902–1945: Politics and Philosophy in Interwar Vienna* (Cambridge, U.K. ; New York: Cambridge University Press, 2000), 1.

³ Karl R. Popper, *Otevřená společnost a její nepřátelé II: Vzestup prorockví: Hegel, Marx a co následovalo*, 2. (Praha: OIKOYMENH, 2020), 267.

⁴ Hans Albert, „Karl Popper, Critical Rationalism, and the Positivist Dispute“, *Journal of Classical Sociology* 15, č. 2 (2015): 210.

⁵ Ondřej Bíba, *Karl Popper a vědecká (i)racionalita* (Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019), 89.

⁶ Zuzana Parusniková, *Rozum, kritika, otevřenost: Živý odkaz filosofie K.R. Poppera* (Praha: Filosofia, 2007), 30.

⁷ Hacohen, *Karl Popper, the Formative Years, 1902–1945: Politics and Philosophy in Interwar Vienna*, 1.

⁸ Karl R. Popper, *Logika vědeckého bádání* (Praha: OIKOYMENH, 1997), 7.

⁹ Ondřej Sloup, „Kritický racionalismus a reliabilismus ve sporu o neplatnost indukce“, *Teorie vědy / Theory of Science* 38, č. 2 (2016): 181.

závěry omezené. Proti indukci stojí dedukce, jež začíná u závěru, z kterého vycházejí premisy. Induktivní úsudky se musí potvrzovat, ale nemáme záruku, že jsou pravdivé. Naopak deduktivní úsudky se vyvracejí, jinak platí.¹⁰ Vědecká je tedy taková hypotéza, která jde empiricky testovat, tudíž umožňuje falzifikaci.¹¹

1.1. Historie

Historická věda se podle Poppera nemá zabývat obecnými zákony, ale popisováním specifických událostí.¹² Dějiny lidstva jsou tak objemné a zahrnují tolik proměnných, že ambice nějakého celostního popisu je neuskutečnitelná.¹³ Tento zájem o singulární události se podle něj nevylučuje s vědeckou metodou. Univerzální zákony se zohledňují jako dané, avšak nejsou důležité při vysvětlení události samotné, tuto funkci plní nalezení počátečních podmínek, které událost dokáží vysvětlit. Nebo je možné ze singulárních hypotéz dedukovat prognózu, ta je buď ve shodě, či v rozporu s událostí, ke které v minulosti došlo a k níž máme empirickou evidenci.¹⁴ O zmíněných univerzálních zákonech Popper hovoří jako o místy natolik triviálních, že nemusí být vyřčeny. Např. tvrzení: „všechny živé bytosti umírají, jsou-li vystaveny intenzivnímu žáru“ je obecně známo.¹⁵ V případě Giordana Bruna tedy nebude tvrzení příčiny smrti vzbuzovat pochybnosti.

Univerzální zákony také nejsou schopny určit žádný princip volby předmětu bádání v historii, jemuž se říká hledisko. Nedokonale se toto hledisko dá vytvořit vyčleněním předmětu zájmu např. popsáním dějin ekonomických vazeb. Obvykle se s tím nelze spokojit a je nutné použití dalších hledisek, která mají povahu dopředu utvořených přesvědčení. Všechno totiž ztěžuje nemožnost události replikovat.¹⁶ Co je také podstatné pro studium humanitních věd, je situační logika.¹⁷ Holzbachová vysvětluje Popperovu logiku situace tak, „že při analýze situace se momenty, které pokládáme za psychologické, mění v podmínky situace“.¹⁸ Zřejmě se jedná o nějaké rozpoložení člověka v okolnostech, které na něj působí, to pak ovlivňuje

¹⁰ Sloup, 179–183.

¹¹ Popper, *Logika vědeckého bádání*, 19–20.

¹² Popper, *Otevřená společnost a její nepřátelé II: Vzestup prorocký: Hegel, Marx a co následovalo*, 253.

¹³ Karl R. Popper, *Bída historicismu*, 2. (Praha: OIKOYMENH, 2008), 68.

¹⁴ Tamtéž, 115.

¹⁵ Tamtéž, 116.

¹⁶ Popper, *Otevřená společnost a její nepřátelé II: Vzestup prorocký: Hegel, Marx a co následovalo*, 255.

¹⁷ Popper, *Bída historicismu*, 119.

¹⁸ Ivana Holzbachová, *Příspěvky k otázkám filozofie vědy* (Brno: Masarykova univerzita, 2003), 59.

celkovou situaci. Máme se obecně snažit o rekonstrukci prostředí problému, abychom mu porozuměli.¹⁹ Urbánek zmiňuje, že Popper připouští možnost redukovat společenské vědy na záležitosti mezilidské interakce, a to je právě požadavkem souvisejícím se situační logikou.²⁰ Popper nechtěl redukovat sociální vědy na psychologii, ale byl zastáncem metodologického individualismu, který bere v potaz, že společenské fenomény vycházející z jednotlivců.²¹ Caldwell se domnívá, že situační logika odporuje principu falzifikace.²²

Historické teorie bychom však podle Poppera vlastně měli odlišovat od vědeckých teorií, protože nasbíraná fakta jsou zatížena zájmy, které vedly k jejich uchování.²³ Historické prameny tak mohou být pouze záznamem informací, jež pisatel považoval za důležité uchovat. Proto se tyto historické teorie nazývají historickými koncepcemi nebo interpretacemi.²⁴

Historické interpretace se povětšinou nedají vyvrátit a liší se, i když vycházejí ze stejných pramenů. To však nezamezuje rozdílnosti kvalit jednotlivých koncepcí a nahrazování horších lepšími. Nedostatky mohou mít různou povahu, a to ve vztahu k obecně přijímaným pramenům, v četnosti pomocných hypotéz či prostě v malém množství evidence.²⁵ Popper se tedy domnívá, že v tomto celkovém přístupu je umožněn progres.²⁶ Mimo to však existují singulární hypotézy, „které při vysvětlování historických událostí plní úlohu hypotetických výchozích podmínek, nikoliv obecných zákonů. Ty se pak dají dost často dobře ověřovat a jsou tudíž srovnatelné s vědeckými teoriemi“. ²⁷ Jiné se notně podobají interpretacím a pak je můžeme nazývat specifickými interpretacemi.²⁸ Obecně by se to dalo shrnout tak, že historické zákony nenabízí žádné hledisko, historik ano. Pokud podle Poppera historik zjistí metodou pokusu a omylu, že nějaká historická interpretace byla mylná, pak se jedná o prostý rozpor ve výsledcích myšlenkových experimentů. Jestli se totiž historické podmínky mění a nemůžeme se do dané doby přenést, pak nezbyvá podle Poppera nic jiného než se zamýšlet a provádět

¹⁹ Karl R. Popper, *The Myth of the Framework: In Defence of Science and Rationality*, ed. Mark Amadeus Notturmo (London ; New York: Routledge, 1994), 147.

²⁰ Eduard Urbánek, „Spory o generalizující, typologickou a individualizující metodu“, *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 7, č. 4 (1971): 370.

²¹ Popper, *Bída historicismu*, 125.

²² Bruce J. Caldwell, „Clarifying Popper“, *Journal of Economic Literature* 29, č. 1 (1991): 19.

²³ Karl R. Popper, *Život je řešení problémů: O poznání, dějinách a politice* (Praha: Mladá fronta, 1997), 154.

²⁴ Tamtéž, 154.

²⁵ Tamtéž, 154–156.

²⁶ Popper, *Otevřená společnost a její nepřítelé II: Vzdmnutí proroctví: Hegel, Marx a co následovalo*, 256.

²⁷ Popper, *Život je řešení problémů. O poznání, dějinách a politice*, 155.

²⁸ Popper, *Otevřená společnost a její nepřítelé II: Vzdmnutí proroctví: Hegel, Marx a co následovalo*, 256.

experimenty, které nám ukážou, jak se mýlíme v našich úvahách.²⁹ Myšlenkové experimenty jsou problematický nástroj k dosažení jakéhokoliv poznání, ale mohou být nápomocné právě k tvorbě hypotéz, které pak můžeme testovat.³⁰ Nejsem si však jistý, jak u záležitostí dob minulých může být toto testování důvěryhodné. Nicméně Popper také zmiňuje, že historické interpretace většinou prostě vyvrátit nelze a potvrzení těchto interpretací není nijak hodnotné.³¹

Hledisko jedinců zabývajících se historickými vědami se odvíjí od současných problémů, o nichž se chceme podle Poppera z historie dozvědět nějaké postřehy. Nemáme tedy usilovat o naivní objektivitu, ale o interpretaci, která hovoří sama za sebe a je si vědoma svých hranic. Nárok na existenci mají pouze historické interpretace, nikoliv historie „jak dějiny byly“.³² Proč tedy Popper v knize *Myth of the Framework* tvrdí, že obhajuje objektivismus?³³ Zdá se to rozporuplné. Pasáž se objevuje v kontextu již zmíněné situační logiky. Rozumím tomu tak, že objektivismus je tu myšlen Popperem jako transparentnost. Jestliže bychom připustili subjektivismus, nemělo by jakékoliv bádání smysl, protože ničeho dosáhnout nemůžeme, kdežto pokud nepovažujeme své teorie (sám Popper tento pojem používá) za součást nás samých, tak je dáváme všanc komukoliv prověřit.³⁴ Konkrétní práce, jež své hledisko přiznává a odliší od historických faktů, jde podle Poppera správnou cestou. Problém, jak již bylo řečeno, může nastat při výběru faktů samých, kdy historie trpí většími problémy než vědy přírodní. Nic to však nemění. Pakliže předkládáme nějakou hypotézu, měli bychom shromažďovat fakta, která nás přesvědčí o opaku. Tedy nejen shromažďovat data ve prospěch, ale také v neprospěch hypotézy. Negativní evidence se pro nás stává mnohem cennějším materiálem.³⁵

Popper přichází se zjednodušeným schématem metody historického bádání, které je založeno v zásadě na stejném principu, jak je tomu u věd přírodních:

²⁹ Popper, *Bída historicismu*, 78–79.

³⁰ Filip Tvrďý, „Místo myšlenkových experimentů ve filozofii“, *Teorie vědy / Theory of Science* 40, č. 2 (2018): 243–244.

³¹ Popper, *Bída historicismu*, 120.

³² Popper, *Život je řešení problémů: O poznání, dějinách a politice*, 157–158.

³³ Popper, *The Myth of the Framework: In Defence of Science and Rationality*, 147.

³⁴ Tamtéž, 147–148.

³⁵ Popper, *Život je řešení problémů: O poznání, dějinách a politice*, 146–147.

$$P_1 \rightarrow TT \rightarrow CD \rightarrow P_2^{36}$$

Historická věda začíná u problému (P_1), který řeší předběžná teorie (TT), následuje kritická diskuze (CD) mezi právě onou předběžnou teorií a nalezenou evidencí. Při tomto procesu se vynořuje další problém či problémy (P_2).³⁷ Popper jinde prohlašuje, že „věda u problému začíná a u problému končí“.³⁸ Popper také tvrdí, že historici by se měli zajímat o vědu a její historii, protože bez ní by neporozuměli dějinám. Stejně tak by vědci měli znát historii zastávaných teorií.³⁹ Podle Poppera je totiž nejhorším způsobem zkoumání dějin úzce vymezený profesionalismus, práce by podle něj měla být založena na selském rozumu.⁴⁰

Na chvíli se vrátím k samotným interpretacím. Jestliže bychom chtěli vědět, co si Popper představoval pod pojmem historie – jestli dějiny antiky či jeho mládí ve Vídni – musíme se uchýlit k interpretacím pramenů. Kdyby ve své monografii *Bída historicismu* hypoteticky Popper uváděl nejčastěji příklady z dob osvícenství, interpretace by mohla znít: Popper si pod pojmem historie představil dobu osvícenství. Po nás však přijde někdo jiný, jenž nesouhlasí, protože zdrojem byla pouze jedna z mnoha Popperových publikací. Existuje i malá šance, že najde protievidenci či napadne samotný předpoklad jako mylný. Historické příklady v jedné Popperově knize vůbec nemusí svědčit o tom, jaké období si Popper pod historií představoval, jestli vůbec nějaké historické období. Ve článku „The History of Our Time: An Optimist's View“ Popper píše, že pojmem historie se odkazuje k západním sociálním a politickým dějinám.⁴¹ Na tomto příkladu jsem se pokusil ukázat, jak fungují interpretace a jejich omezenost. Samozřejmě by bylo možné, aby přišel někdo s nějakou jinou interpretací a ty koexistovali vedle sebe. Není příliš uspokojivé se spoléhat na prameny, které byly vytvořeny selektivně a subjektivně již zesnulými či ještě žijícími lidmi. Je však nutné připomenout širokou paletu podob pramenů.

Černín se domnívá, že Popper se vedle Carla G. Hempela jako první zasazoval o zbavení historie ideologie.⁴² Popper zmiňuje tři soudobě módní pojetí historie:

³⁶ Popper, *The Myth of the Framework: In Defence of Science and Rationality*, 140.

³⁷ Tamtéž, 141.

³⁸ Karl R. Popper, *Věčné hledání: Intelektuální autobiografie* (Praha: PROSTOR, 1995), 127.

³⁹ Popper, *The Myth of the Framework: In Defence of Science and Rationality*, 134.

⁴⁰ Tamtéž, 139.

⁴¹ Karl R. Popper, „The History of Our Time: An Optimist's View“, *World Affairs* 149, č. 3 (1987 1986): 111.

⁴² David Černín, „Role historie v době post-faktické“, *FILOSOFIE DNES* 11, č. 1 (2019): 120.

nacionalistické/rasistické, marxistické a cynické. První koncepci boje národů či ras nahrazuje boj tříd v druhém případě.⁴³ Pokud vyjmeme z marxistické interpretace příchod socialismu, vyplyne nám třetí, cynická, neboť podle Poppera u marxistů panuje přesvědčení, že kdo se nezasazuje o socialismus, tak je sobecký.⁴⁴ Cynickou koncepci řadí Popper mezi stejně mylné a nezodpovědné.⁴⁵ Popper se prohlašoval za optimistu vzhledem k přítomnosti a aktivistou ve vztahu k budoucnosti. Z dějin se podle autora můžeme naučit, jaké změny je možné provést. Historie nám také může dát naději, že pokud něco bylo možné v minulosti, není to nemožné v budoucnosti. Popper se domnívá, že zkoumat historii je rovněž prospěšné z důvodu nabývání politické zkušenosti.⁴⁶

Popper se ztotožňuje s pluralistickým názorem v historii.⁴⁷ Historický pluralismus je založen na různosti zájmů a problémů viděných v minulosti.⁴⁸ Proto je žádané ptát se na otázky, proč se něco stalo či zda se tomu dalo předejít.⁴⁹ Co Popper odmítá, je historický relativismus: „Domněnky jsou relativní ve vztahu k problémům a problémy jsou relativní ve vztahu k našemu vědění“. Nicméně to neznamená jakoukoliv relativnost pravdy. Vše slouží právě k rozkrývání pravdy na základě objevování chyb. To, že není kritérium pravdy, je podle Poppera fakt, nerozporuje to však metodu, jíž se k ní dobíráme.⁵⁰ Skutečnost, že může existovat více pohledů na věc, neznamená, že máme všichni pravdu.

1.2. Historicismus

Následující podkapitola pojednává o historicismu a pokusím se v ní představit Popperovo vymezení a kritiku. Na konci se však také dotknu slíbeného Popperova receptu, jak můžeme dějinám smysl dát. Historicismus je názor, že dějiny jsou řízeny zákony, jež jsme schopni rozklíčovat a předpovídat tak budoucnost lidstva.⁵¹ Jinými slovy to je přesvědčení, že je možné dělat předpovědi na dlouho dopředu i bez křišťálové koule. Historicismus najdeme napříč světem filozofie, ať už u Platóna, v křesťanství, u Hegela, Comtea, či Marxe. Popper

⁴³ Popper, *Život je řešení problémů: O poznání, dějinách a politice*, 222–223.

⁴⁴ Tamtéž, 227.

⁴⁵ Tamtéž, 222.

⁴⁶ Tamtéž, 231–232.

⁴⁷ Popper, *The Myth of the Framework: In Defence of Science and Rationality*, 137–138.

⁴⁸ Tamtéž, 135.

⁴⁹ Tamtéž, 138.

⁵⁰ Tamtéž, 142–143.

⁵¹ Karl R. Popper, *Otevřená společnost a její nepřátelé I: Platónovo zařikávání*, 2. (Praha: OIKOYMENH, 2020), 22.

s tímto názorem zásadně nesouhlasil a považoval akademický boj proti němu jako boj proti totalitárním tendencím, zvláště pak proti marxismu.⁵²

Stěžejními díly jsou *Bída historicismu* a dva díly *Otevřené společnosti a jejich nepřátel*. V první ze zmíněných knih dělí Popper historicisty na dvě skupiny, anti-naturalisty a pro-naturalisty, oba směry se však můžou i mísit. Kdo do jaké skupiny patří, závisí na metodě, respektive v pohledu na metodu fyziky. Nehledě na přístup, obě skupiny spojuje, že oné metodě nerozumí.⁵³ Anti-naturalistickém tábor se vyznačuje přijímáním neměnné povahy zákonů fyziky v prostoru a čase, avšak odmítáním převeditelnosti do oblasti sociologie. Sociální zákony se dle jejich názorů totiž liší v závislosti na prostoru a čase.⁵⁴ Povšimněme si již zde určitého paradoxu: „Zdá se, že historicisté se pokoušejí kompenzovat si ztrátu neměnného světa tak, že se upnou k víře, podle níž lze změnu předvídat, protože jí vládne neměnný zákon.“⁵⁵

Popper souhlasí s tím, že metoda fyziky je v něčem podobná sociologii, nicméně se domnívá, že se tento poznatek stal základem pro-naturalistického historicismu. V sociologii by také měla být možnost předpovědi užitím zákonů, které jsou empiricky testovatelné. Historicistická nauka jde však dál, a to v rozměrech předpovědí, které jsou dlouhodobé a významné.⁵⁶ Popper je také přesvědčen, že zkoumat nějaký univerzální zákon vývoje není v sociologii ani biologii možný: „Vývoj života na zemi nebo vývoj lidské společnosti je jedinečný historický proces.“⁵⁷ Pozorováním jediného případu, tedy procesu vývoje života na Zemi, jsme schopni formulovat hypotézu, avšak nejsme už s to ji testovat.⁵⁸ Zde si vypomůžu citací Bertranda Russella:

Pokud by mimozemský filosof sledoval vývoj jedince do věku jednadvaceti let a nikdy by neviděl žádnou jinou lidskou bytost, mohl by dojít k závěru, že lidé neustále rostou do výšky a nabývají stále větší moudrosti v nekonečném postupu k dokonalosti [...].⁵⁹

⁵² Popper, *Věčné hledání: Intelektuální autobiografie*, 111.

⁵³ Popper, *Bída historicismu*, 11–12.

⁵⁴ Tamtéž, 13.

⁵⁵ Tamtéž, 128.

⁵⁶ Tamtéž, 34–35.

⁵⁷ Tamtéž, 88.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Bertrand Russell, *Mystika a logika a jiné eseje* (Praha: Academia, 2015), 78.

Historicismus se totiž stará o společnost jako o celek a jeho vývoj, nikoliv o jednotlivce či aspekty života.⁶⁰ Zkoumání celku ve smyslu zájmu o všechny vztahy a vlastnosti této entity podle Poppera nemůže mít vědecký charakter.⁶¹ Holismus, jak se tento postoj nazývá, podle Poppera spočívá ve srovnávání společností a organismů jako analogických jevů.⁶² Philip Pompper poznamenává, že následné modernizační teorie pokrokového historického vývoje, opírající se o systematickou změnu, nebyly schopné se lépe bránit proti Popperově kritice.⁶³

Popper připouští existenci trendů nebo spíše považuje za dobré je předpokládat v rámci statistiky, nicméně „Trendy ale nejsou zákony.“ Nemůžeme o trendy opírat jakékoliv vědecké předpovědi.⁶⁴ Za druhé, žádný zákon vývoje nebo následnosti neexistuje, protože stejně jako ve fyzice se nedají vysvětlit následnosti v jevu pouze jedním zákonem (např. gravitačním).⁶⁵ Všechny historické hypotézy jsou singulární, nikoliv univerzální.⁶⁶ Historická vysvětlení totiž vždy vypovídají pouze o jednotlivých událostech a nemají nikdy obecnou platnost.

Historické interpretace Popper metaforicky přirovnává k reflektoru, který svítí na určitá místa historie a tím i může rozkrývat přítomnost. Historicisté naopak tímto reflektorem míří na sebe a oslepení propadají nečinnosti.⁶⁷ Historicismus nemusí vždy vést k letargii a rezignaci na snahu se angažovat v rozhodování o budoucnosti, dobrým příkladem je marxismus.⁶⁸ Marx v předmluvě *Kapitálu* poznamenává:

I když se společnost dopídí přirozeného zákona svého vývoje – a konečným cílem mého díla je odhalit ekonomický zákon pohybu moderní společnosti – nemůže ani přeskočit, ani oddektovat přirozené fáze vývoje. Ale může zkrátit a zmírnit porodní bolesti.⁶⁹

Marx zde prohlašuje, že vše nastane s dějinnou nutností, avšak jedinec může přispět k hladšímu průběhu událostí, které vedou ke „štěstí“.

⁶⁰ Popper, *Bída historicismu*, 63.

⁶¹ Tamtéž, 64–66.

⁶² Philip Pompper, „World History and Its Critics“, *History and Theory* 34, č. 2 (1995): 2.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Popper, *Bída historicismu*, 93–94.

⁶⁵ Tamtéž, 95.

⁶⁶ Tamtéž, 87–88.

⁶⁷ Popper, *Život je řešení problémů: O poznání, dějinách a politice*, 158.

⁶⁸ Popper, *Otevřená společnost a její nepřátelé I: Platónovo zařikávání*, 16.

⁶⁹ Karl Marx, *Kapitál I.* (Praha: Ústřední výbor KSČ, 1953), 19.

Nakonec chci dostát svému slibu a představit Popperův názor, že je možné dějinám smysl dát. Skutečnost, že dějiny nemají smysl, neznamena, že si je nemůžeme vytvořit. Dějiny se tak můžou stát bojem za spoustu dobrých věcí. Musíme však na sebe vzít odpovědnost za budoucnost a snažit se naplňovat naše ideály. Pro Poppera tak dějiny mohou být zápasem za otevřenou společnost, ale zdaleka to není jediný možný přístup.⁷⁰ Historicismus tuto odpovědnost nepřebírá. Historicisté se snaží umenšit možnost volby:

Pod tlakem této potřeby nahradí historicista racionální otázku: „Co máme považovat za své nejnaléhavější problémy, jak vznikaly a jak je můžeme řešit?“ otázkou iracionální, které se jen zdánlivě týká historických fakt: „Kam vlastně jdeme? Jaké směry a tendence sleduje naše doba? K jaké podstatné úloze nás dějiny předurčily?“⁷¹

Nové generace můžou přijít s novými pohledy, neboť mohou mít jiné problémy. To má za následek i rozdílnou interpretaci historie oproti dřívějším a starším přístupům.⁷²

⁷⁰ Popper, *Život je řešení problémů: O poznání, dějinách a politice*, 170.

⁷¹ Tamtéž, 158.

⁷² Tamtéž, 157.

2. Alex Rosenberg

Alex Rosenberg je současný americký filozof vědy a profesor filozofie na Duke University. Napsal knihu *The Atheist's Guide to Reality*, ve které zodpovídá neodbytné otázky života. Hned na začátku kapitoly o historii odpovídá na dotazy týkající se této disciplíny a jeho odpovědi nedávají prostor pro polemiku. Rosenberg odmítá, že by dějiny někam směřovaly, stejně tak upírá historii jakýkoliv význam či smysl. Vidí zanedbatelný pokrok v této disciplíně a stejně bledě to vypadá podle něj s možností učit se z minulosti.⁷³ Rosenberg před několika lety přišel s další knihou *How History Gets Things Wrong*, která je obšírnějším popsáním jeho přístupu k historii, zejména pak historii narativní. V následující kapitole se pokusím tyto názory rozvést a představit.

Pro pochopení Rosenbergova přístupu bude nejprve nutné se zběžně seznámit s Rosenbergovým programem scientismu, jenž nám nastíní jeho naturalistický přístup k problémům a jejich řešení. Scientismu je vyčleněna samostatná část na rozdíl od kritického racionalismu v první kapitole o Popperovi. Celá Rosenbergova kritika historie je opřena o poznatky neurovědy a kognitivní psychologie, proto budu pokračovat podkapitolou o teorii mysli, která je naprosto klíčová pro porozumění hlavní části této kapitoly, tedy samotnému přístupu k historii.

2.1. Scientismus

Alex Rosenberg zastává scientismus a je považován za jednoho z největších proponentů tohoto směru.⁷⁴ Scientismus je přesvědčení, že metody vědy představují nejlepší cestu k poznání. Ostatní způsoby nejsou spolehlivé.⁷⁵ Rosenbergovo stanovisko můžeme považovat za silnou verzi scientismu, neboť pod vědou míní jen přírodní vědy.⁷⁶ Záleží, jestli počítáme matematiku mezi přírodní vědy, ale Rosenberg má výhrady i k ní.⁷⁷ V naturalismu jde rovněž o důraz na přírodní vědy, zejména pak na fyziku, jelikož to, co nejde zkoumat

⁷³ Alexander Rosenberg, *The Atheist's Guide to Reality: Enjoying Life without Illusions* (New York, NY: Norton, 2012), 242–243.

⁷⁴ Rik Peels, „Ten Reasons to Embrace Scientism“, *Studies in History and Philosophy of Science* 63 (2017): 14.

⁷⁵ Rosenberg, *The Atheist's Guide to Reality: Enjoying Life without Illusions*, 6.

⁷⁶ Peels, „Ten Reasons to Embrace Scientism“, 20.

⁷⁷ Timothy Williamson, „The Unclarity of Naturalism“, in *Philosophical Methodology: The Armchair or the Laboratory?*, ed. Matthew C. Haug (London ; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2014), 36.

přírodními vědami, není součástí přírody.⁷⁸ Existuje však vícero verzí naturalismu a jeho definice se liší.⁷⁹ Rosenbergovo stanovisko scientismu je tedy jakousi extrémní verzí naturalismu.⁸⁰

Rosenberg si uvědomuje negativní konotace pojmu „scientismus“, a právě proto mu přijde chytré vzít tento pojem za svůj.⁸¹ Hacková tuto skutečnost kritizuje, např. píše, že termín „byl unesen filozofy jako je Alex Rosenberg a James Ladyman pro jejich vlastní stanoviska, jako by byl scientismus dobrá věc“.⁸² Rosenberg kousavě poznamenává: „Scientismus“ je pejorativní nálepka, kterou našemu pozitivnímu pohledu dávají ti, kteří chtějí sníst svůj teistický koláč a zároveň večeřet u stolu vědeckých odměn.⁸³

Jak již bylo zmíněno, Rosenberg jako scientista⁸⁴ plně neuznává humanitní disciplíny jako možný způsob dosažení poznání. Interpretační charakter vysvětlení těchto disciplín je totiž nedostatečný pro nároky, který scientismus požaduje.⁸⁵ Do těchto humanitních disciplín patří samozřejmě i historie, o které bude pojednáno níže. Jak již bylo zmíněno, pro scientismus však nejsou potížemi jen humanitní disciplíny, ale problém také představuje vysvětlování nabývání poznání skrz matematiku.⁸⁶

2.2. Teorie mysli

Předpokladem narativní historie, která nám objasňuje proč a jak se něco událo, je podle Rosenberga teorie mysli. Aby byla narativní historie zachráněna, musí být teorie mysli pravdivá.⁸⁷ Předesílám, že podle Rosenberga není. Dopady tohoto tvrzení se budu zabývat

⁷⁸ Stewart Goetz a Charles Taliaferro, *Naturalism, Interventions* (Grand Rapids, Mich: William B. Eerdmans Pub, 2008), 14.

⁷⁹ Tamtéž, 1.

⁸⁰ Williamson, „The Unclarity of Naturalism“, 38.

⁸¹ Rosenberg, *The Atheist's Guide to Reality: Enjoying Life without Illusions*, 6.

⁸² Susan Haack, „Do Not Block the Way of Inquiry“, *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 50, č. 3 (2014): 332.

⁸³ Rosenberg, *The Atheist's Guide to Reality: Enjoying Life without Illusions*, 6.

⁸⁴ Slovo „scientista“ lze používat v češtině, avšak v angličtině by stejný termín označoval vědce, používá se proto adjektivum „scientific“.

⁸⁵ Alex Rosenberg, „Strong Scientism and its Research Agenda“, in *Science Unlimited?: The Challenges of Scientism*, ed. Maarten Boudry a Massimo Pigliucci (Chicago: University of Chicago Press, 2017), 209.

⁸⁶ Peels, „Ten Reasons to Embrace Scientism“, 17.

⁸⁷ Alex Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories* (Cambridge, Massachusetts ; London: The MIT Press, 2018), 93.

v další podkapitole, na těchto místech se pokusím představit samotnou teorii mysli a vymezení Rosenberga vůči ní.

Teorii mysli se také jinak říká lidová psychologie.⁸⁸ Jedná se o teorii pomáhající subjektům porozumět a předvídat lidské chování, ale také se jedná o koncept popisování psychologických jevů využívaný při každodenním dorozumívání.⁸⁹ Já se budu držet prvního ze dvou zmíněných názvů – teorie mysli, vzhledem k užívání tohoto termínu Rosenbergem. Rosenberg zmiňuje teorii mysli rozpracovanou do diagramu Shaunem Nicholsem a jeho spolupracovníky, jehož základem jsou přesvědčení a tužby.⁹⁰ Tyto dvě složky jsou ovlivňovány řadou faktorů, ale ve zkratce: „Přesvědčení vyjadřují, jak věci jsou a tužby vyjadřují, jak chceme, aby byly.“⁹¹ Jedná se o reprezentace, Rosenberg poznamenává: „Pokud něco není reprezentace, potom to není přesvědčení.“⁹²

Teorie mysli má původ v evolučně jednodušší schopnosti nazývané „čtení mysli“. Jedincům dávala výhodu v obraně proti predátorům, případně samotným predátorům usnadňovala lovení. Pomáhala předvídat pohyb kořisti a zdaleka se netýká pouze lidí.⁹³ Evoluční původ komunikace a čtení mysli je sice rozdílný, ale dohromady se staly základem oné teorie mysli.⁹⁴ Rozvinutí teorie mysli není jenom výsadou člověka, ale částečně ji podle Rosenberga můžeme připisovat i lidoopům.⁹⁵

Jak se teorie mysli projevuje? Schopnosti interpretace, zda je chování ostatních logické či ne, se vyskytují již u dětí ve věku čtyř měsíců. Rozumové schopnosti se časem dále rozvíjejí.⁹⁶ Rosenberg zmiňuje Daniela C. Dennetta,⁹⁷ který přišel na to, jak bychom byli schopni skutečnost zastávání různých přesvědčení dětmi prokázat. Dennett se domnívá, že pokud si dítě myslí, že se někdo mýlí, pak tento poznatek musí dítě vztahovat ke svému vlastnímu přesvědčení. Dítě smějící se postavám, která jedna druhou nemůže najít, tuto skutečnost

⁸⁸ Tamtéž, 93.

⁸⁹ Stephen Stich a Ian Ravenscroft, „What is Folk Psychology?“, *Cognition* 50, č. 1 (1994): 447.

⁹⁰ Shaun Nichols et al., „Varieties of Off-Line Simulation“, in *Theories of Theories of Mind*, ed. Peter Carruthers a Peter K. Smith (Cambridge ; New York: Cambridge University Press, 1996), 40.

⁹¹ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 101.

⁹² Tamtéž, 118.

⁹³ Tamtéž, 73.

⁹⁴ Tamtéž, 80.

⁹⁵ Tamtéž, 75.

⁹⁶ Tamtéž, 51–52.

⁹⁷ Daniel C. Dennett, „Beliefs about Beliefs“, *Behavioral and Brain Sciences* 1, č. 4 (1978): 568–70.

ilustruje a věda to v minulosti prokázala.⁹⁸ Dennettův test se bohatě využívá, podle Dohertyho jej začali praktikovat Wimmer a Perner v osmdesátých letech minulého století.⁹⁹ Na stejném principu funguje učení se jazyka, kdy dítě rozlišuje zvuky od ostatních hluků, protože si myslí, že něco vyjadřují. Teorie mysli může být tedy vrozenou predispozicí, kterou mají i slepé nebo hluché děti.¹⁰⁰ Rosenberg také píše o dětech s autismem, zmiňuje je proto, že se u nich dle výzkumů¹⁰¹ teorie mysli nerozvíjí.¹⁰² Podle Rosenbergových poznatků¹⁰³ má autismus genetickou příčinu, mohl by být zapříčiněn „chybami“ při kopírování somatických genů. Neznamená to však dědičnou povahu, nicméně pravděpodobně závisí na výskytu genetických „chyb“ v kopiích u rodičů. Poznatky jsou však omezené a mnoho se toho neví.¹⁰⁴ Tato informace by také hovořila ve prospěch genetického původu teorie mysli.

Rosenberg se při kritice teorie mysli snaží opírat o evidenci neurověd a poznatky kognitivní psychologie. Předkládá přesvědčení, že upínání se na příběhy je téměř zakotvené v našem mozku, či že si jej osvojujeme v raných stádiích. Důležité je však podle Rosenberga dokázání tohoto tvrzení tím, že najdeme oblast v mozku, kde se tento lidský rys objevuje.¹⁰⁵ O to se výzkumníci snaží, např. studie ze São Paula podporuje představu lokalizace teorie mysli v prefrontální kůře.¹⁰⁶ Uvažovalo se také nad oblastí temporoparietální junkce v pravé hemisféře.¹⁰⁷ Obecně je s lokalizací funkcí lidského mozku problém, např. Poldrack ho ilustruje takto:

Namísto aby vycházelo z moderní kognitivní psychologie, opíralo by se neurozobrazování o psychologii schopností Thomase Reida a Dugalda Stewarta, ze které pocházely mentální „schopnosti“, jež se Gall a frenologové snažili přisuzovat

⁹⁸ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 52.

⁹⁹ Martin J. Doherty, *Theory of Mind: How Children Understand Others' Thoughts and Feelings* (New York, NY, US: Psychology Press, 2009), 9.

¹⁰⁰ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 54.

¹⁰¹ Simon Baron-Cohen, Alan M. Leslie, a Uta Frith, „Does the Autistic Child Have a “Theory of Mind”?”, *Cognition* 21, č. 1 (1985): 37–46.

¹⁰² Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 57.

¹⁰³ vychází z William M. Brandler a Jonathan Sebat, „From de novo Mutations to Personalized Therapeutic Interventions in Autism”, *Annual Review of Medicine* 66, č. 1 (2015): 487–507.

¹⁰⁴ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 56–57.

¹⁰⁵ Tamtéž, 49–50.

¹⁰⁶ Ana Lima Bomfim et al., „Lesion Localization and Performance on Theory of Mind Tests in Stroke Survivors: a Systematic Review”, *Archives of Clinical Psychiatry (São Paulo)* 47, č. 5 (2020): 144.

¹⁰⁷ Stephanie M. Carlson, Melissa A. Koenig, a Madeline B. Harms, „Theory of Mind”, *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science* 4, č. 4 (2013): 396.

oblastem mozku. Lze očekávat, že by výzkumníci přešli z frenologie přímo k fMRI a prováděli experimenty manipulující zapojení daných mentálních schopností či zkoumající individuální rozdíly v jejich síle. Téměř určitě by objevili oblasti mozku, které jsou spolehlivě vždy aktivovány při zapojení dané schopnosti a nejspíše by rovněž objevili mozkové oblasti, jejichž aktivita by korelovala se silou jednotlivé schopnosti napříč subjekty.¹⁰⁸

Jinými slovy, ať už hledáme v mozku cokoliv, s využitím magnetické rezonance či jiných přístrojů vždy se něco „rozsvítí“, nemusí to však znamenat, že jsme našli předmět našeho zájmu. Vyzývá to k opatrnosti a dobré volbě úkolů a postupů. Neurověda se musí stále snažit dobrat korektní ontologie.

Teorie mysli daná evolucí není dobrým nástrojem seriózního zkoumání na rozdíl od jiných teorií daných vědeckým zkoumáním. V prostředí pleistocénu nebyla určena na dlouhodobé předpovědi, ale na jednoduché odhadování chování druhých objektů v bezprostřední blízkosti a v malých časových horizontech.¹⁰⁹ Podle Rosenberga jsme nahradili lidovou fyziku a biologii mnohem lepšími teoriemi, avšak teorie mysli zůstala. Nic se v ní podle Rosenberga nezlepšilo.¹¹⁰ Postupem času se však objevil zájem tyto nenaplněné předpovědi dané teorií mysli vysvětlit behaviorálními ekonomy.¹¹¹

Stejně jako při orgasmu se při poslouchání příběhů vyplavuje oxytocin a další hormony zodpovědné za potěšení. Rosenberg se domnívá, že odtud plyne také naše náklonost k historii. Nejenže tedy používáme teorii mysli, ale také jsme za její používání odměňováni.¹¹² Teorie mysli je jinak velice citlivá, protože evolučně bylo výhodnější předvídat problém, i když nám nic nehrozilo.¹¹³

¹⁰⁸ Russell A. Poldrack, „Mapping Mental Function to Brain Structure: How Can Cognitive Neuroimaging Succeed?“, *Perspectives on Psychological Science* 5, č. 6 (listopad 2010): 753; překlad převzat z: Matěj Dražil, „Lidová psychologie v současné neurovědě: diskuse o kognitivních ontologiích“, *Filozofia* 77, č. 6 (20. červen 2022): 447.

¹⁰⁹ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 87–88.

¹¹⁰ Tamtéž, 90.

¹¹¹ Tamtéž, 92.

¹¹² Tamtéž, 86.

¹¹³ Tamtéž.

Podle Rosenberga dokonce našemu vědomému myšlení vysvětlující chování jiných, které se opírá o empirické důkazy, podléhá také naše vlastní chování.¹¹⁴ Znamená to tedy, že stejné předem dané problémy vyvozování závěrů o jiných se pojí i s námi, jakožto s objekty pozorování. Znamenalo by to omezenost představ o nás samých. Přístup teorie mysli je složitější, jen pro korektnost uvedu, že autor diagramu k teorii mysli Nichols společně se Stichem jsou přesvědčeni, že čtení mysli je samozřejmě základem oné teorie mysli, ale zároveň také monitorovacího mechanismu, kterým vyvozujeme informace o sobě samém.¹¹⁵ Monitorovací mechanismus a teorie mysli jsou však na sobě nezávislé.¹¹⁶ Jejich závěry mohou docházet i k protichůdným pozicím.¹¹⁷

Vysvětlování příčin a následků, přesvědčení a tužeb se děje prostřednictvím introspekce.¹¹⁸ Podle Rosenberga je však introspekce nespolehlivá.¹¹⁹ Rosenberg tuto skutečnost ilustruje na dalším souvisejícím problému v důležitém předpokladu teorie mysli, a to vědomém rozhodování. Opírá se o Libetovy experimenty,¹²⁰ které dle jeho slov přinesly pravý opak. Prokázaly, že vědomé rozhodování není vůbec do tohoto procesu zahrnuto, tudíž pro Rosenberga padá důležitý článek v teorii mysli.¹²¹ Nicméně paralelně tvrdí, že z těchto skutečností nutně nevyplývá neexistence svobodné vůle.¹²² Přijde mi to podivné, neboť pokud by byla pravda, že Libetovy experimenty byly provedeny korektně a stojí na správných předpokladech, pak není důvod k tomuto závěru nedojít. Není-li možné vědomé rozhodnutí, tak netuším, jak by bylo přijatelné nevědomé rozhodnutí na základě svobodné vůle. Celá skutečnost zdržování se radikálního závěru z těchto předpokladů Rosenbergem neznámá, že není přesvědčeným zastáncem nesvobody vůle. Tyto své postoje jasně prezentuje např. v knize *The Atheist's Guide to Reality*.¹²³

¹¹⁴ Tamtéž, 108.

¹¹⁵ Shaun Nichols a Stephen Stich, „How to Read Your Own Mind: A Cognitive Theory of Self-Consciousness“, in *Consciousness: New Philosophical Perspectives*, ed. Quentin Smith a Aleksandar Jokić (Oxford : New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 2003), 172–173.

¹¹⁶ Tamtéž, 197.

¹¹⁷ Tamtéž, 173.

¹¹⁸ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 98.

¹¹⁹ Tamtéž, 100.

¹²⁰ Libetovy experimenty zkoumaly časový interval mezi přípravným motorickým potenciálem a motorickým úkonem viz Benjamin Libet, „Unconscious Cerebral Initiative and the Role of Conscious Will in Voluntary Action“, *Behavioral and Brain Sciences* 8, č. 4 (1985): 529–39.

¹²¹ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 100.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Rosenberg, *The Atheist's Guide to Reality: Enjoying Life without Illusions*, 3.

Teorie mysli je však kritizována za mnohem závažnější nedostatek, za nemožnost vyvrácení. Podle Rosenberga má spoustu důkazného materiálu, ale je neschopná protievidence.¹²⁴ Rosenberg se domnívá, že náboženství je také spjato s teorií mysli, která v praktické podobě narativního vysvětlení podporuje iluzorní religiózní představy.¹²⁵

Rosenberg i na jiném místě implicitně tvrdí, že nejde vyvrátit.¹²⁶ Podle některých filozofů se nejedná o vědeckou teorii, tudíž teorii mysli nelze testovat. Rosenberg poznamenává:

Neurověda ukázala to, že navzdory tomu, jak se lidské chování jeví, není ve skutečnosti řízeno záměry, cíli nebo úkoly. Stejně jako ve všech ostatních biologických oblastech neexistují žádné cíle, pouze přesvědčivá iluze účelnosti. Každé chování, které vypadá, že je vedeno nějakým účelem, je jen výsledkem fyzikálních procesů, jako je slepá variabilita a přirozený výběr, které odhalil Darwin [...]¹²⁷

Na běžné fungování je podle Rosenberga teorie mysli dobrá. Uvědomuje si také, že u většiny lidí je zbavit se teorie mysli nemyslitelné. Rosenberg se při odmítnutí teorie mysli drží striktně kritiky narativní historie a nevyvozuje z této skutečnosti nějaké obecné následky. Rosenberg vede útok na narativní historii, jakožto neschopnou spolehlivých poznatků, nedejbože pomáhající s budoucností.¹²⁸ Z celé debaty týkající se teorie mysli nabývám dojmu, že Rosenberg by měl být řazen mezi eliminativní materialisty po bok Churchlandové a jejího muže. Jak již název napovídá, jedná se o přístup, který chce teorii mysli odstranit, protože k vysvětlení má větší a jediný mandát neurověda.¹²⁹ Řazení Rosenberga do této pozice považuji za správné, neboť sám Rosenberg považuje Churchlandovou za počátek konce teorie mysli.¹³⁰ Navzdory vpasování Rosenberga do tohoto směru reflektuji Rosenbergův názor, že

¹²⁴ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 82.

¹²⁵ Tamtéž, 185.

¹²⁶ Tamtéž, 90.

¹²⁷ Tamtéž, 206.

¹²⁸ Tamtéž, 184.

¹²⁹ Matěj Dražil, „Eliminativní Materialismus, lidová psychologie a jazyk myšlení“, *Theory of Science / Teorie Vedy* 42, č. 2 (2020): 254.

¹³⁰ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 258.

eliminativní materialismus má své překážky.¹³¹ Řešit obsírněji problém lidové psychologie¹³² mi v této práci vzhledem k rozsahu nenáleží, uvědomuji si však jeho důležitost.

2.3. Historie

Ve svém příspěvku s názvem „Why I am naturalist“ se Rosenberg snaží odpovědět na otázku, zda je možné brát historii jako vědu z pozice naturalismu. Sám Rosenberg neví, neboť historie nesplňuje podmínky metody přírodních věd, podle něj také nikdy nepomohla v předpovídání budoucích dějů. Na konci své krátké stati tedy nechává problém nevyřešen.¹³³ O čtyři roky později Rosenberg přichází s už citovanou knihou *How History Gets Things Wrong*, kde blíže ohledává tuto disciplínu. V následující podkapitole se pokusím shrnout jeho pohled na historii, jenž staví na předchozí podkapitole o odmítnutí teorie mysli.

Rosenberg prohlašuje, že z historie se nedozvíme pravdivý příběh, jak něco bylo, a učení se z ní není nejlepším nástrojem, jak něčemu porozumět.¹³⁴ Těmito jasnými stanovisky otvírá Rosenberg debatu o zkoumání lidských dějin. Podle Rosenberga se historie ve vysvětlování událostí téměř vždy mýlila. Fixování na historii je evolučně výhodný mechanismus, který je nám geneticky daný, avšak je špatný pro účely, na které jej dnes používáme.¹³⁵ Samozřejmě za evolučně „výhodným“ mechanismem nestojí nic jiného než teorii mysli.

Stanoviska se zdají mnohem více radikální, pokud nebereme v úvahu, na co Rosenberg cílí. Rosenberg se nevymezuje vůči historii jako takové. Oceňuje akademickou historii pravdivé posloupnosti událostí, jež nedává tolik vysvětlení proč, zvláště pak vysvětlení „individuálních lidských aktů“. Problém má s narativní historií a její ambicí osvětlit důvody, proč se věci udály. Podle Rosenberga je špatnou cestou, pokud si historikové volí za předmět svého bádání motivy a rozhodnutí jednotlivců.¹³⁶ Rosenberg se vyjadřuje k narativní historii takto:

¹³¹ Alexander Rosenberg, „How is Eliminative Materialism Possible?“, in *Mind and Common Sense: Philosophical Essays on Commonsense Psychology*, ed. Radu J. Bogdan (Cambridge ; New York: Cambridge University Press, 1991), 131–132.

¹³² Používám tento termín i přes konzistentní dodržování Rosenbergova pojmosloví vzhledem v této debatě častějšímu označení teorie mysli pojmem „lidová psychologie“ (v angličtině „folk psychology“).

¹³³ Alex Rosenberg, „Why I Am Naturalist“, in *Philosophical Methodology: The Armchair or the Laboratory?*, ed. Matthew C. Haug (London ; New York: Routledge, 2014), 34–35.

¹³⁴ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 1.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž, 2.

Vše začíná faktem, že většina historie je vyprávění, vyprávění znamená příběhy a příběhy jsou časové záznamy sešité dohromady v zápletky, kterým rozumíme lépe než čemukoli jinému, nebo si to alespoň myslíme.¹³⁷

Narativní historie je podle Rosenberga povětšinou mylná, i když se drží faktů, které nepřidává ani nevynechává.¹³⁸ Ani správná faktografie nám podle Rosenberga nemůže vysvětlit, proč se jednotlivci choval určitým způsobem.¹³⁹ Osobní historie psané v biografiích nevypovídají až tak o tom, co se stalo, ale o představách pisatele, co se stalo.¹⁴⁰ Rosenberg tvrdí, že dokonce současná behaviorální věda považuje představy o minulosti za postradatelné pro pochopení jednání jedinců.¹⁴¹

Narativní přístup v historii má podle Rosenberga negativní dopady. V mnoha případech se historie dělí na základě emocí a pohledů, kdy Rosenberg prohlašuje, že např. izraelský a palestinský pohled se liší, nikdo nechce od svého přístupu upustit a dojít k dohodě, místo toho jsou obě strany zaryté a ovládané příběhy a emocemi.¹⁴² Rosenberg se domnívá, že mají tyto příběhy a emoce dalekosáhlé následky: „Války nacionalismu, náboženství, imperialismu, kolonialismu – a také antikolonialismu – začínají a přetrvávají kvůli křivdám, které často pohánějí historická vyprávění.“¹⁴³ Věc ale může fungovat i opačnou stranou a jedná se asi i o častější model, od ideologie k historickým vysvětlením. Najdou se i odborníci jako White, kteří tvrdí, že přítomnost ideologie v textu je naopak ku prospěchu, protože je základem historických děl. Whitův ideologický přístup vehementně odmítá např. italský mikrohistorik Carlo Ginzburg.¹⁴⁴

Je otázkou, zda se dokážeme zbavit ideologií v přístupech, nebo jestli je lepší je rovnou přiznat. Rosenberg se domnívá, že teorie mysli, která za vším podle něj stojí, se u většiny lidí překonat nedá.¹⁴⁵ Rosenberg se s touto skutečností nesmiřuje, přijatelné je pro něj výhradně zbavit se teorie mysli v této oblasti úplně. Za jedinou ověřitelnou složku narativní historie totiž

¹³⁷ Tamtéž, 3.

¹³⁸ Tamtéž, 11.

¹³⁹ Tamtéž, 8.

¹⁴⁰ Tamtéž, 9.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž, 5.

¹⁴³ Tamtéž, 6.

¹⁴⁴ Černín, „Role historie v době post-faktické“, 126 viz Carlo Ginzburg, *Threads and Traces: True, False, Fictive* (Berkeley: University of California Press, 2012).

¹⁴⁵ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 184.

podle Rosenberga můžeme pokládat pouze chronologickou posloupnost. Mělo by to dalekosáhlé důsledky pro historickou vědu, protože Rosenberg prohlašuje, že pokud historický záznam sestává z více než časové posloupnosti, pak je špatný, nemůžeme se o něj opírat, protože je neověřitelný.¹⁴⁶ Není to však úplně pravda, Rosenberg si asi nemyslí, že se máme zbavit otázek „proč“ – např. chválí knihu Jareda Diamonda *Osudy lidských společností: Střelné zbraně, choroboplodné zárodky a ocel v historii*, ve které se autor snaží najít důvody úspěchu obyvatel západní Evropy. Diamond odhlíží od klasických odpovědí. Podle něj rozhodovala možnost domestikace zvířat a rozvoj nemocí, které s sebou nesla. Zvířata usnadnili pěstování plodin, dopravu. Na nemoci a relativní vyspělost nebyly regiony např. v jižní Americe připraveny.¹⁴⁷ Tento přístup je podle Rosenberga darwinistickým přístupem.¹⁴⁸ Naopak u jednotlivých případů se Rosenberg vyjadřuje: „Pořád nevíme, proč první světová válka začala.“¹⁴⁹ Je mi jasné, že u vysvětlení příčin první světové války se může operovat s individuálními motivacemi, avšak není to doufám podmínkou. Evoluční přístup je samozřejmě jistě korektní, ale můžeme s jistotou říct, že za úspěch západní civilizace může chovaný dobytek? Pokud ano a lze vůbec dohledat kauzalitu, pak nerozumím, proč nehledat příčiny i jiných historických záležitostí.

Když historie nemá explanační sílu, není žádným překvapením, že z ní podle Rosenberga nemůžeme vyvozovat soudy o budoucnosti. Rosenbergovo stanovisko je jasné: „Nepleťte si historii s přesným pohledem na křišťálovou kouli“.¹⁵⁰

Rosenbergův přístup jde vnímat rozporuplně, pokud používáme jazyk teorie mysli, jako v tomto příkladu chybného tvrzení: „Podle Rosenberga nejsou touhy a přesvědčení příčinou našeho počínání, ale zároveň je přesvědčen, že neukojitelná touha po příbězích má za následek naši lásku k narativní historii.“ Rosenberg by s tímto dlouhým souvětím samozřejmě nesouhlasil. Celá věc se dá vysvětlit přesněji tak, že na vyprávění se fixujeme kvůli tomu, že se nám vyplavují hormony jako oxytocin při poslouchání příběhů.¹⁵¹

¹⁴⁶ Tamtéž, 247.

¹⁴⁷ Tamtéž, 219–222.

¹⁴⁸ Tamtéž, 224.

¹⁴⁹ Tamtéž, 24–25.

¹⁵⁰ Tamtéž, 23.

¹⁵¹ Tamtéž, 86.

3. Porovnání

Není překvapení, že pohledy obou představovaných filozofů se liší. V následující kapitole se pokusím poukázat na tyto rozdílné aspekty obou přístupů. Stejně tak se budu snažit najít společné jmenovatele v jejich přístupech k historii.

Zaměřím se nejdříve na scientismus. Nebude to však lehké, neboť Popper Rosenbergovu koncepci tohoto směru neznal, a tudíž se přímo k ní nemohl vyjádřit. Pojem „scientismus“ je obecně u Poppera vnímán negativně a pejorativně: „Je-li scientismus vůbec něčím, potom je slepou, dogmatickou vírou ve vědu. Tato slepá víra ve vědu je však pravým vědcům cizí.“¹⁵² Na jiném místě Popper poznamenává, že Hayek „nazýval tendenci opíčit se se po metodě přírodní vědy scientismem.“¹⁵³ Sociální vědci by podle Hayeka neměli napodobovat přírodní vědy. Popper s Hayekem souhlasí a je přesvědčen, že problém tkví v nepochopení vědecké metody scientisty. Nehledě na jisté rozdíly historie a přírodních věd totiž Popper zastává, že mají stejný základ.¹⁵⁴ Docházíme tedy k tomu, že Popper bezpochyby ctí metody přírodní vědy a poznání nabývaného skrz ni. Dokonce Rosenberg Poppera chválí za jeho přínos vědě v podobě metody falzifikace, jakožto dobrém způsobu, jak se bránit pochybným teoriím.¹⁵⁵ Je bez debat, že by se oba shodli na spoustě věcech v oblasti vědy, myslím si však, že Rosenberg je striktnější a má jasnou představu, kde již poznání nehledat. Popper dal vědě velký dar v podobě hypoteticko-deduktivní metody, avšak nejsem si jist, zda ji vždycky dokázal naplnit.

V širším kontextu by bylo ještě dobré zmínit, že Popper i Rosenberg jsou ohledně historie realisty, tedy usilují o zkoumání historie, jak skutečně byla. V historii totiž existuje antirealistický přístup. Antirealisté se nesnaží dobrat skutečné historie, ale vytváří model, kterým má vysvětlovat přítomná empirická data nezávisle na minulosti, jak se stala. Celý přístup historického antirealismu je pak hojně kritizován.¹⁵⁶ Není se čemu divit, neboť může působit, že odporuje cílům této disciplíny. Nebudu však do historického antirealismu na tomto místě zabředávat.

¹⁵² Karl R. Popper a Konrad Lorenz, *Budoucnost je otevřená* (Praha: Vyšehrad, 1997), 46.

¹⁵³ Popper, *The Myth of the Framework: In Defence of Science and Rationality*, 140.

¹⁵⁴ Tamtéž, 140.

¹⁵⁵ Alex Rosenberg, „Biology and Its Philosophy“, in *Philosophy of Science: Contemporary Readings*, ed. Yuri Balashov a Alex Rosenberg (London ; New York: Routledge, 2002), 26.

¹⁵⁶ Černín, „Role historie v době post-faktické“, 128–129.

Podíváme-li se na to, zda dějiny mají nějaký smysl, oba filozofové se shodnou, že ne. Kladná odpověď na otázku, jestli má historie nějakou zápletku, s sebou nese podle Poppera historicismus.¹⁵⁷ Rosenberg sekunduje, že stejná skutečnost vede k narativní historii.¹⁵⁸ Popperovu vnímání narativní historie se budu věnovat později, ale jak již bylo představeno výše, podle Poppera je možné dějinám smysl určit. Popper aktivizuje k převzetí osobní odpovědnosti a zavrnutí snahy najít v dějinách svůj osud. Abychom tento úkol naplnili, musíme si vytyčit cíle.¹⁵⁹ Podle Rosenberga však nikdo nedokáže ovládat směr jakým se lidské dějiny ubírají.¹⁶⁰ Nehledě na to je Rosenberg dokonce přesvědčen, že veškeré lidské jednání se neodvíjí od cílů a podle Rosenberga tuto skutečnost neurověda prokázala.¹⁶¹

Popper u historických vysvětlení předpokládá přítomnost univerzálních zákonů, které však nemusí být přímo vyřčeny, protože jsou samozřejmé.¹⁶² Napadá mě, že oním nevědomým univerzálním zákonem by teoreticky u Poppera mohla být i teorie mysli, neboť rozhodování lidí na základě přesvědčení a tužeb může být pro většinu lidí samozřejmé, ale k tomu se ještě dostanu.

Rosenberg připouští s uvedením příkladu knihy *Souostroví Gulag*, že historická vyprávění ovlivňovala naše hodnoty. Tuto zásluhu jim Rosenberg neupírá, trvá však také na tom, že nám nemusí zprostředkovávat poznání a rozhodně nemohou být užitečná ve vytváření predikcí, jako tomu je u vědy přírodní.¹⁶³ Popper samozřejmě jako velký kritik historicismu také odmítá možnost vyvozovat na základě dosavadního chodu dějin jejich budoucí vývoj, jak bylo představeno v první kapitole.

Rosenbergova největší kritika není jako u Poppera apelem nemožnosti těchto historických predikcí. Ne však proto, že by s tím nesouhlasil, jako spíše proto, že to možná považuje za samozřejmý limit této disciplíny. Mnohem větší důraz klade na kritiku narativní historie a jejích následků. Rosenberg považuje za jedinou ověřitelnou složku historie chronologickou posloupnost událostí.¹⁶⁴ Další oblasti narativní historie se zpravidla nedají

¹⁵⁷ Popper, *The Myth of the Framework: In Defence of Science and Rationality*, 131.

¹⁵⁸ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 3.

¹⁵⁹ Popper, *Život je řešení problémů: O poznání, dějinách a politice*, 172.

¹⁶⁰ Rosenberg, *The Atheist's Guide to Reality: Enjoying Life without Illusions*, 243.

¹⁶¹ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 206.

¹⁶² Popper, *Bída historicismu*, 116.

¹⁶³ Rosenberg, „Why I Am Naturalist“, 34.

¹⁶⁴ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 247.

uchopit vědecky. Popper vůbec nevyčleňuje narativní historii, je otevřen hledat i kauzalitu, tedy proč k nějaké situaci došlo.¹⁶⁵

Pokud si vzpomeneme na příklad z první kapitoly, mám na mysli otázku: Co si asi Popper myslel pod pojmem historie? Pokusil jsem se o hypotetickou interpretaci, a přestože byla špatná, tak ilustrovala, co je možné prohlásit v Popperově koncepci. Alex Rosenberg by s tímto přístupem rozhodně nesouhlasil. Se znalostí nepravdivosti teorie mysli bychom neměli přemýšlet a snažit se dobrat k tomu, co si někdo myslel, neb to bude vždycky mylné tvrzení. I kdybychom se Poppera přímo zeptali, tak kvůli nespolehlivosti introspekce bychom získali pouze představu, co si myslí Popper o tom, co si myslí pod pojmem historie.

Popper psychologii a neurovědu ve svém přístupu tak významně nereflektuje. Samozřejmě je nutné zmínit, že Rosenberg se pohybuje v úplně jiném prostředí vědeckého poznání, především v oblasti neurologie, kdy cituje spoustu současných výzkumů. Popper nicméně k psychologii zmiňuje, že není možné redukovat historii na psychologické procesy.¹⁶⁶ Obecně v psychologii by Rosenberg s Popperem sdíleli absenci nadšení k psychoanalýze.¹⁶⁷ I když ji Popper v určité době přijímal.¹⁶⁸ Rosenbergovo stanovisko ohledně teorie mysli (lidové psychologie) je jasně odmítavé, u Poppera je to složitější. Popper sám teorii mysli v dílech ohledně historie nereflektuje. Máme ale dobrý důvod si být jistí, že jeho koncept situační logiky společně s racionálním principem naplňuje definici teorie mysli, neboť operuje s přesvědčeními a touhami.¹⁶⁹ Vyplývá z toho, že oba filozofové zastávají v tomto naprosto protichůdná stanoviska, jelikož Rosenbergův přístup a kritika narativní historie na nesprávnosti teorie mysli staví. Proto pokud Rosenberg touto argumentací dochází k podobným závěrům s Popperem, je třeba se mít na pozoru před rozdílnou genezí těchto názorů.

Nejen lidová psychologie, ale ani lidová biologie není nejlepším nástrojem k dosažení poznání. Lidová biologie je podle Rosenberga odpovědná za rasismus, protože nám dává

¹⁶⁵ Popper, *Bída historicismu*, 99–100.

¹⁶⁶ Tamtéž, 126.

¹⁶⁷ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 303; Popper, *Život je řešení problémů: O poznání, dějinách a politice*, 69.

¹⁶⁸ Popper, *Věčné hledání: Intelektuální autobiografie*, 73.

¹⁶⁹ D. Wade Hands, „Popper, the Rationality Principle and Economic Explanation”, in *Economics, Culture, and Education: Essays in Honour of Mark Blaug*, ed. G. K. Shaw (Aldershot, Hants, England ; Brookfield, Vt., USA: E. Elgar, 1991), 115.

mylné přesvědčení o hierarchických kategoriích a svádí nás k přisuzování biologickým procesům účel.¹⁷⁰ S trochou fantazie bychom to mohli vztahovat k Popperovu varování před nebezpečnými výklady dějin, kdy jedno pojetí je rasistické či nacionalistické.¹⁷¹

Na konci knihy *How history gets things wrong* Rosenberg cituje závěr Diamondovy knihy:

V několika vědeckých oborech už se nicméně podařilo vypracovat úspěšné metodologie rozboru historických problémů. Díky tomu jsou historie dinosaurů, mlhovin a ledovců obecně považovány za integrální součásti příslušných vědeckých oborů, nikoli za součásti spíše humanitních nauk. Možnost sebezkoumání nám však bezpochyby poskytuje mnohem hlubší vhled do zvyklostí jiných lidí než do zvyklostí dinosaurů. Proto zastávám optimistický názor: Historické výzkumy lidských společností lze provozovat stejně vědecky jako výzkumy dinosaurů, s prospěchem pro dnešní lidskou společnost, neboť se při tom lze poučit o tom, co utvářelo moderní svět, jakož i o tom, co by mohlo utvářet jeho budoucnost.¹⁷²

Rosenbergovi tam však vadí jedna věta, a to ta o introspekci, protože si myslí, že je kompromisně zabraňující kontroverzi. Introspekce je podle Rosenberga nutno se ve vědeckém diskurzu zbavit.¹⁷³

Rosenberg sdílel s Popperem absenci obdivu ke Georgu Wilhelmu Hegelovi. Rosenberg je přesvědčen, že Hegelovy myšlenky, které rozvinuli jeho nacionalističtí pokračovatelé, o ovlivňování dějin světovým duchem, jsou jenom rozvedením přirozených myšlenek, jakým se mozek snaží vysvětlit jevy.¹⁷⁴ Popper nezůstává pozadu:

Hegelovi se podařily ty nejzáračnější kousky. Mistr logiky – pro jeho všemocnou dialektiku bylo hračkou vykouzlit fyzicky reálné králíky z čistě metafyzického klobouku.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 83–84.

¹⁷¹ Popper, *Život je řešení problémů: O poznání, dějinách a politice*, 223.

¹⁷² Jared Diamond, *Osudy lidských společností: Střelné zbraně, choroboplodné zárodky a ocel v historii* (Praha: Columbus, 2000), 459.

¹⁷³ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 240.

¹⁷⁴ Tamtéž, 249.

¹⁷⁵ Popper, *Otevřená společnost a její nepřátelé II: Vzestup proroků: Hegel, Marx a co následovalo*, 33.

Závěr

V práci jsem se pokusil představit dva pohledy na historii jakožto vědu. Tato dvě pojetí se liší v oblastech metody, kdy Popper chce historické bádání postavit na stejném základu, na kterém stojí přírodní věda, je však benevolentnější než Rosenberg, jelikož umožňuje i historické interpretace, které povětšinou nejde vyvrátit.¹⁷⁶ Rosenberg jakožto scientista odmítá jakékoli vědecky neuchopené poznání. Rozděluje akademickou historii a narativní historii. Akademická historie popisuje, avšak nepřichází tolik s vysvětleními, proč se konkrétní události staly. Narativní historie vysvětluje události i chování jedinců při nich na základě teorie mysli. Jedná se tedy více o zajímavé vyprávění než o popis, jak se něco doopravdy stalo. Podle Rosenberga je teorie mysli nyní, a zvláště v oblasti historie, nevýhodnou schopností, neboť přesvědčení a touhy neurčují chování. V práci jsem také zařadil Rosenberga mezi eliminativní materialisty.

V případě Poppera se místy jednalo o poměrně nesrozumitelné texty. Rosenberg svým lehkým stylem umožňoval snazší orientaci v textu a práci s myšlenkami. Co bych však chtěl vyzdvihnout, je společný cíl jak Poppera tak Rosenberga dobrat se k lepšímu přístupu k poznání. U obou je vidět snaha očistit vědu od slepých uliček a podrobovat své názory přezkoumání.

Ačkoliv sám s názory Rosenberga často sympatizuji, tak je nepříjemné přiznávat možnou nesprávnost v přístupu historiků. Na rozdíl od Rosenberga se totiž domnívám, že narativní charakter se stále drží i v akademické historii. Nesetkal jsem se s dobrou protievidencí vůči Rosenbergovu odmítnutí teorie mysli, a tudíž i narativní historie. V práci jsem nepředložil žádné nové zásadní důvody proti Rosenbergovu stanovisku. Jaké tedy jsou konsekvence tohoto přístupu? Velice pozitivním následkem přijetí Rosenbergových požadavků by byl tlak nedoplňovat prázdná místa fabulací. Historik může dojít k šokujícím vysvětlením, proč se něco stalo. Dokonce o tom může fantasticky vyprávět, ale jakým způsobem se výsledku dobral už tak fantastické být nemusí. Odmítnutí teorie mysli by znemožnilo objasňovat individuální lidské činy v historii na základě domněnek o přesvědčeních a touhách jedinců.

¹⁷⁶ Popper, *Život je řešení problémů: O poznání, dějinách a politice*, 154.

Rozumím, že hledání kauzality v historických pramenech je velmi problematické. Rosenbergovo prohlášení, že „pořád nevíme, proč první světová válka začala“,¹⁷⁷ je radikální, nicméně v důsledku samozřejmě pravdivé. Zamýšlím se však, zda by nebylo možné alespoň operovat s nějakými pravděpodobnými scénáři, které by neměly charakter vysvětlování individuálních motivací, ale zužovaly by okruh problému. Možná je ale opravdu lepší rezignovat na možnost objasňování historických událostí, a tak i na schopnost pochopení, proč ke spoustě událostem v minulosti došlo.

Celá věc může mít následky i pro vyučování historie. Současná snaha spíše vysvětlovat příčiny historických událostí než učit jejich přesnou časovou posloupnost, se může ukázat jako neprofesionální. I hledání kontextu podle Černína znamená vybírání narativu odpovídající skutečnosti.¹⁷⁸ Nemyslím si, že Rosenberg chce svým přístupem devalvovat snahu minulost popisovat, ale pouze hledá správný způsob získávání poznatků. Kritický revizionismus posuzuje stávající narativy.¹⁷⁹ Kde není vysvětlení, tam není narativ. Rosenberg si uvědomuje, že historická díla mohou mít pozitivní dopad. Způsobují však a rozdmýchávají i negativní emoce, které ovlivňují dění:

Co činí "historické záznamy" předkládané narativními dějinami nebezpečnými, je zřejmé, přinejmenším z pohledu kognitivních věd: spoléhání se na teorii mysli je to, co způsobuje, že narativní dějiny plodí emoce, které způsobily spoušť v zaznamenaných dějinách: hněv, stud, žárlivost, odplatu, pomstu.¹⁸⁰

Řada zcestných narativů ve společnosti může být lepším přístupem eliminována.

Hlavní přínos práce vidím v porovnání pozic obou filozofů. Nenarazil jsem totiž na žádnou přímou komparaci Poppera a Rosenberga v oblasti pohledu na tuto humanitní disciplínu. Doufám, že je po přečtení práce jasné, že považuji za smysluplné přemýšlet nad tím, jak přistupovat k minulosti. Jsem přesvědčen, že hádat z historie budoucnost je slepá ulička. Marku Twainovi se připisuje teze, že dějiny se neopakují, ale rýmují. Kdyby to byla pravda, jednalo by se o velice experimentální poezii s volným rýmem.

¹⁷⁷ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 24–25.

¹⁷⁸ Černín, „Role historie v době post-faktické“, 135.

¹⁷⁹ Tamtéž, 133.

¹⁸⁰ Rosenberg, *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*, 247.

Bibliografie

Albert, Hans. „Karl Popper, Critical Rationalism, and the Positivist Dispute". *Journal of Classical Sociology* 15, č. 2 (2015): 209–19.

Baron-Cohen, Simon, Alan M. Leslie, a Uta Frith. „Does the Autistic Child Have a “Theory of Mind”?" *Cognition* 21, č. 1 (1985): 37–46.

Bíba, Ondřej. *Karl Popper a vědecká (i)racionalita*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019.

Brandler, William M., a Jonathan Sebat. „From de novo Mutations to Personalized Therapeutic Interventions in Autism". *Annual Review of Medicine* 66, č. 1 (2015): 487–507.

Caldwell, Bruce J. „Clarifying Popper". *Journal of Economic Literature* 29, č. 1 (1991): 1–33.

Carlson, Stephanie M., Melissa A. Koenig, a Madeline B. Harms. „Theory of Mind". *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science* 4, č. 4 (2013): 391–402.

Černín, David. „Role historie v době post-faktické". *FILOSOFIE DNES* 11, č. 1 (2019): 116–40.

Dennett, Daniel C. „Beliefs about Beliefs". *Behavioral and Brain Sciences* 1, č. 4 (1978): 568–70.

Diamond, Jared. *Osudy lidských společností: Střelné zbraně, choroboplodné zárodky a ocel v historii*. Praha: Columbus, 2000.

Doherty, Martin J. *Theory of Mind: How Children Understand Others' Thoughts and Feelings*. New York, NY, US: Psychology Press, 2009.

Dražil, Matěj. „Eliminativní Materialismus, lidová psychologie a jazyk myšlení". *Theory of Science / Teorie Vedy* 42, č. 2 (2020): 253–84.

———. „Lidová psychologie v současné neurovědě: diskuse o kognitivních ontologiích". *Filozofia* 77, č. 6 (2022): 442–55.

Ginzburg, Carlo. *Threads and Traces: True, False, Fictive*. Berkeley: University of California Press, 2012.

Goetz, Stewart, a Charles Taliaferro. *Naturalism*. Interventions. Grand Rapids, Mich: William B. Eerdmans Pub, 2008.

Haack, Susan. „Do Not Block the Way of Inquiry". *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 50, č. 3 (2014): 319–39.

Hacohen, Malachi Haim. *Karl Popper, the Formative Years, 1902–1945: Politics and Philosophy in Interwar Vienna*. Cambridge, U.K. ; New York: Cambridge University Press, 2000.

Hands, D. Wade. „Popper, the Rationality Principle and Economic Explanation". In *Economics, Culture, and Education: Essays in Honour of Mark Blaug*, editoval G. K. Shaw, 108–19. Aldershot, Hants, England ; Brookfield, Vt., USA: E. Elgar, 1991.

Holzbachová, Ivana. *Příspěvky k otázkám filozofie vědy*. Brno: Masarykova univerzita, 2003.

Le Goff, Jacques. *The Birth of Europe*. Malden, MA: Blackwell, 2005.

Libet, Benjamin. „Unconscious Cerebral Initiative and the Role of Conscious Will in Voluntary Action". *Behavioral and Brain Sciences* 8, č. 4 (1985): 529–39.

Lima Bomfim, Ana, Bianca Cavallmoretti Ferreira, Guilherme Rodrigues, Octavio Pontes-Neto, a Marcos Chagas. „Lesion Localization and Performance on Theory of Mind Tests in Stroke Survivors: a Systematic Review". *Archives of Clinical Psychiatry (São Paulo)* 47, č. 5 (2020): 140–45.

Marx, Karl. *Kapitál I*. Praha: Ústřední výbor KSČ, 1953.

Nichols, Shaun, a Stephen Stich. „How to Read Your Own Mind: A Cognitive Theory of Self-Consciousness". In *Consciousness: New Philosophical Perspectives*, editovali Quentin Smith a Aleksandar Jokić, 157–200. Oxford : New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 2003.

Nichols, Shaun, Stephen Stich, Alan Leslie, a David Klein. „Varieties of Off-Line Simulation". In *Theories of Theories of Mind*, editoval Peter Carruthers a Peter K. Smith, 39–74. Cambridge ; New York: Cambridge University Press, 1996.

Parusniková, Zuzana. *Rozum, kritika, otevřenost: Živý odkaz filozofie K.R. Poppera*. Praha:

Filosofia, 2007.

Peels, Rik. „Ten Reasons to Embrace Scientism". *Studies in History and Philosophy of Science* 63 (2017): 11–21.

Poldrack, Russell A. „Mapping Mental Function to Brain Structure: How Can Cognitive Neuroimaging Succeed?" *Perspectives on Psychological Science* 5, č. 6 (2010): 753–61.

Pomper, Philip. „World History and Its Critics". *History and Theory* 34, č. 2 (1995): 1–7.

Popper, Karl R. *Bída historicismu*. 2. Praha: OIKOYMENH, 2008.

———. *Logika vědeckého bádání*. Praha: OIKOYMENH, 1997.

———. *Otevřená společnost a její nepřátelé I: Platónovo zaříkávání*. 2. Praha: OIKOYMENH, 2020.

———. *Otevřená společnost a její nepřátelé II: Vzednutí prorocství: Hegel, Marx a co následovalo*. 2. Praha: OIKOYMENH, 2020.

———. „The History of Our Time: An Optimist's View". *World Affairs* 149, č. 3 (1987 1986): 111–19.

———. *The Myth of the Framework: In Defence of Science and Rationality*. Editoval Mark Amadeus Notturmo. London ; New York: Routledge, 1994.

———. *Věčné hledání: Intelektuální autobiografie*. Praha: PROSTOR, 1995.

———. *Život je řešení problémů: O poznání, dějinách a politice*. Praha: Mladá fronta, 1997.

Popper, Karl R., a Konrad Lorenz. *Budoucnost je otevřená*. Praha: Vyšehrad, 1997.

Rosenberg, Alex. „Biology and Its Philosophy". In *Philosophy of Science: Contemporary Readings*, editoval Yuri Balashov a Alex Rosenberg, 22–34. London ; New York: Routledge, 2002.

———. *How History Gets Things Wrong: The Neuroscience of Our Addiction to Stories*. Cambridge, Massachusetts ; London: The MIT Press, 2018.

———. „Strong Scientism and its Research Agenda". In *Science Unlimited?: The Challenges of Scientism*, editoval Maarten Boudry a Massimo Pigliucci. Chicago: University of Chicago Press, 2017.

———. „Why I Am Naturalist". In *Philosophical Methodology: The Armchair or the Laboratory?*, editoval Matthew C. Haug. London ; New York: Routledge, 2014.

Rosenberg, Alexander. „How is Eliminative Materialism Possible?" In *Mind and Common Sense: Philosophical Essays on Commonsense Psychology*, editoval Radu J. Bogdan. Cambridge ; New York: Cambridge University Press, 1991.

———. *The Atheist's Guide to Reality: Enjoying Life without Illusions*. New York, NY: Norton, 2012.

Russell, Bertrand. *Mystika a logika a jiné eseje*. Praha: Academia, 2015.

Sloup, Ondřej. „Kritický racionalismus a reliabilismus ve sporu o neplatnost indukce". *Teorie vědy / Theory of Science* 38, č. 2 (2016): 177–203.

Stich, Stephen, a Ian Ravenscroft. „What is Folk Psychology?" *Cognition* 50, č. 1 (1994): 447–68.

Tvrđý, Filip. „Místo myšlenkových experimentů ve filozofii". *Teorie vědy / Theory of Science* 40, č. 2 (2018): 211–29.

Urbánek, Eduard. „Spory o generalizující, typologickou a individualizující metodu". *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review* 7, č. 4 (1971): 366–79.

Williamson, Timothy. „The Unclarity of Naturalism". In *Philosophical Methodology: The Armchair or the Laboratory?*, editoval Matthew C. Haug, 36–38. London ; New York: Routledge, 2014.